

УДК 101.1:314.7

Наталія Пархоменко

Аналіз міграційних процесів крізь призму етнофілософії: глобалізаційний вимір

У статті досліджуються міграційні процеси у розрізі глобалізації через дослідницьке поле етнофілософії. Здійснено спробу проаналізувати проблеми, пов'язані з розробкою комплексу рішень по формуванню збалансованої концепції міграційної політики України.

Ключові слова: міграційні процеси, мігранти, етнофілософія, глобалізація, міграційна політика.

Natalia Parkhomenko

Analysis of Migration from the Viewpoint of Etno-Philosophy: Globalization's Dimension

The article discusses the migration processes in the globalization context in the research field of the ethnic philosophy. The issues associated with developing of the concept of balanced and comprehensive migration policy are analyzed.

Keywords: migration processes, migrants, ethnic philosophy, globalization, migration policy.

Наталья Пархоменко

Анализ миграционных процессов сквозь призму этнофилософии: глобализационное измерение

В статье исследуются миграционные процессы в контексте глобализации в исследовательском поле этнофилософии. Анализируются проблемы, связанные с разработкой комплекса решений по формированию сбалансированной концепции миграционной политики Украины.

Ключевые слова: миграционные процессы, мигранты, этнофилософия, глобализация, миграционная политика.

Глобалізаційні процеси сьогодення характеризуються постійним стрімким зростанням мобільності населення. Це, у свою чергу, прискорює міграційні процеси, а також робить їх більш масовими. Міграція, якщо розглядати її в найузагальненішому розумінні, є певним феноменом, котрий характеризується неперервним зв'язком із цивілізаційним розвитком людства, з переміщеннями народів / етносів, окремих соціальних груп чи осіб; окрім цього, дослідники виокремлюють два основні види міграції – імміграція та еміграція [7, с. 341]. Еміграція стосується виїзду осіб з країни, а імміграція пов'язана з в'їздом людей до країни. Міграція являє собою найсуттєвішу характеристику життєздатності та адаптивності людства. Вона характеризує будь-які народи світу, навіть якщо вони видаються надстабільними на перший погляд і не спадають на такі, що є включеними у регіональні чи світові міграційні процеси. Традиційно саме міграції призводять до формування великих співтовариств за етнічним принципом, до появи державних утворень, що, у свою чергу, спричиняє цивілізаційні перетворення у світі, робить його консолідованішим та зрозумілішим завдяки різнокультурному міксуванню та взаємопроникненню. Так, саме міграціями було спричинено появу цілої низки держав, наприклад, Австралії, Канади чи Сполучених Штатів Америки; не менш значущу роль зіграли міграційні процеси й у формуванні латиноамериканських держав [3, с. 29–38].

Актуальність дослідження глобалізаційних аспектів міграційних процесів у контексті етнофілософії обумовлена не лише кардинальними соціокультурними трансформаціями у країнах СНД, але й необхідністю розробки збалансованої комплексної концепції міграційної політики у будь-якій сучасній державі.

Величезний науковий внесок у розробку теоретичних аспектів міграційних процесів у різних державах світу внесли Г. Вітковська, Т. Заславська, В. Іонцев, А. Каменський, Л. Макарова, В. Мукомель, В. Моїсеєнко, І. Орлова, В. Переведенцев, Н. Римашевська, С. Рязанцев, С. Соболева, І. Ушкалов, В. Чапек та інші вчені. Сучасні дослідники М. Дрокін, Ю. Замараєва, І. Касавін, І. Метелев розглядають феномен міграції через призму соціальної філософії, а Н. Преоб-

раженська аналізує міграційні процеси не лише у річизі соціальної філософії, але й етнофілософії [8].

Етнофілософія – це відносно нова міждисциплінарна галузь сучасної соціальної філософії, котра вивчає етнічність, етнічне розмаїття людства, роль етносів в історії людства, філософський вимір духовної культури етносу, філософські аспекти морально-етичних та культурно-естетичних уявлень різних етносів, етнічний вимір історико-філософського процесу, особливості національних філософських традицій, онтологію та аксіологію етносу, особливості етнічних картин світу, а також основи етно-орієнтованих ідеологій [6, с. 290–292].

Розвиток етнофілософії пов'язаний із творчістю А. Бергсона, М. Вебера, Дж. Віко, Л. Вітгенштейна, Г. Гадамера, В. Гумбольдта, Е. Дюркгейма, І. Самнера, Г. Спенсера, А. Тойнбі, А. Шюца, М. Бердяєва, Ю. Семенова, П. Сорокіна, Г. Шпета та багатьох інших вчених. Велике зацікавлення викликають сучасні етнофілософські дослідження А. А. Полукетова, Ю. В. Попкова, Н. М. Терехіна, Є. А. Тюгашева, а також монографія О. В. Масліхіна та Н. Н. Гаврилова «Етнофілософія марійського народу» [5], в якій представлено філософське осмислення життя марійського народу, його минувшини, сьогодення та майбутнього.

Історія ХХ століття позначена, в першу чергу, активізацією міграційних процесів у Європі, руйнацією цілої низки імперій після Першої світової війни, що спричинило появу нових держав на політичній мапі світу та, як наслідок, до міграції осіб, відірваних від свого етнічного ядра в результаті появи нових європейських міждержавних кордонів. Наступним поштовхом до масової міграції стала Друга світова війна, котра призвела до переміщення осіб не лише у межах Європи, але й далеко за її межами (наприклад, переїзд насильно депортованих до Німеччини осіб за океан, до Канади або Австралії). Свою роль у міграції окремих груп осіб відіграли політичні перипетії у країнах Східної Європи та Радянського Союзу (в першу чергу, виїзд інакодумців). Головною особливістю цього етапу міграції у світовому вимірі можна вважати цілком мирний процес, пов'язаний з орієнтацією мігрантів на адаптацію та оптимальну інтеграцію в нових соціально-політичних умовах. Цьому, в першу чергу,

сприяв дефіцит робочої сили в найбільш розвинених країнах після Другої світової війни. Також не можна не зважати на те, що мігранти не мали виразних ціннісних, ментальних або конфесійних відмінностей, які б виділяли їх на тлі населення держав, що приймали мігрантів.

Однак з плином часу почав зростати тиск на соціальну сферу, пов'язаний з постійним зростанням кількості робітників-іноземців. Констатація росту рівня злочинності, пов'язаного з мігрантами, культурно-побутові та ментально-релігійні протиріччя між місцевим населенням та приїжджими робітниками призводить до серйозних протиріч та перетворюється на нагальну проблему, котра особливо відверто загострилася наприкінці ХХ століття. У світі на сьогоднішній день практично немає країн (за виключенням закритих суспільств, на кшталт КНДР або далеких ізольованих островів з неможливим населенням), що не були б тим чи іншим чином залучені у міграційні процеси. Інтенсифікації міграцій, поза сумнівом, сприяв розвиток транспортної інфраструктури, що визначила обсяги глобалізації, а також новітні засоби зв'язку, що у сукупності дозволило відносно швидко долати великі відстані і навіть, перебуваючи на іншій півкулі, мати можливість в режимі реального часу поспілкуватись зі своїми близькими людьми.

Початок Третього тисячоліття ознаменувався масовою міграцією представників найбідніших та найвідсталіших в економічному та технічному плані регіонів світу до країн Західної Європи, що було викликано об'єктивними причинами пошуку кращого життя, більш високого заробітку та соціальних умов. Відомий український дослідник міграційних процесів М. Шульга зазначає, що міграції осіб з країн «третього світу» до економічно високорозвинених країн спричиняють наступні чинники: 1) соціокультурні (ослаблення культурної ідентичності та територіальної прив'язаності особи); 2) комунікаційні (глобалізація інформації, доступність спілкування з будь-якої точки Земної кулі, можливість швидкого переміщення у світі, що так само стрімко глобалізується); 3) соціально-психологічні (достатньо толерантне ставлення до представників інших рас, вірувань, мов, націй, культур тощо) [9, с. 183].

Одним із факторів глобалізації, а також стимулів до міграції наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть, стало широке розповсюдження сучасних форм виробництва у країнах із традиційними формами господарювання, що призводить до витіснення робітників з аграрної сфери та сприяє, таким чином, пошуку нових сфер застосування здібностей мігрантів та більш високого рівня життя зі зміною місця проживання. Таким чином, людина відривається від свого «коріння» і втрачає глибинний зв'язок із територією, котру називає своєю батьківщиною. Іншими словами, настає деградація значення місцевості, що безпосередньо пов'язане з глобалізацією та посилене кризою колективної ідентичності. Неодноразово помічено, що люди, які пережили громадянські конфлікти, або соціально-політичні перипетії розпаду одних держав та виникнення інших, в результаті переживають серйозну психологічну та моральну кризу. Внаслідок такої кризи, у людей, що пережили її, суттєво зростає рівень прагматизму та втрачається віра у моральні та/або суспільні цінності (набуваючи при цьому, у певному сенсі, форму цинізму). В той же час людина виходить на новий рівень просторової мобільності, нівелюючи такі громадські інститути, як громадянство. Саме така масштабність міграційних потоків і породила визначення глобалізації З. Бауманом як «реванш кочівників» [1, с. 43].

Три чинники стали потужним стимулом розвитку міграційних процесів. По-перше, досить ліберальне міграційне законодавство цілої низки високорозвинених країн стало потужним поштовхом для активізації міграційних хвиль зі слаборозвинених країн. По-друге, постійне вдосконалення транспортних засобів зробило просторову мобільність не лише фізично можливою, але й матеріально доступною. По-третє, для переважної більшості розвинених країн Європи намітилася очевидна тенденція прогресуючого старіння населення, що, у свою чергу, призвело до дисбалансу соціально-економічної системи та формування потреб у новій, молодій, перспективній робочій силі, котра б заповнила нішу, що вивільнилася за рахунок «оголення» ринків праці. Мігранти швидко заповнили робочі місця, що не потребували високої кваліфікації та не користувалися попитом у місцевого населення через невисоку заробітну платню. Такий стан речей традиційно породжує соціально-політичні хвилі протестів з боку ксенофобських сил, які постійно стверджують, що іммігранти витісняють місцеве населення (переважно представників бідних прошарків) з ринку праці та одночасно «піднімають градус» у сфері державних фінансів, посилюючи тиск на систему соціального захисту. Однак насправді іммігранти приносять солідний економічний зиск, котрий вони обрали кінцевим пунктом своїх міграційних пошуків, оскільки вони займають робочу нішу, котра, як правило, не користується популярністю серед місцевого населення. Крім того, завдяки міграції у країнах так званої «старої Європи», а також у США, вдається вирівняти демографічний перекис, що, у свою чергу, сприяє зростанню народонаселення. Також приплив представників різноманітних етносів, культур, релігій суттєво збагачує культурне життя держави-реципієнта, наповнюючи її новими ідеями та явищами [4, с. 193].

Для країн походження мігрантів також можна окреслити вигоди від міграції, в першу чергу, грошові перекази, які становлять важливу складову економічного розвитку конкретної країни. Окрім того, новонабуті знання, вміння та навички перетворюють учорашніх мігрантів на так званих агентів модернізації, що формують інноваційну базу для власної перспективи. Наприклад, особливістю трудової міграції деяких народів Азії (корейців, китайців, японців) є те, що сама державна влада стимулює міграцію як один з необхідних та життєво важливих чинників соціального захисту населення, однак при цьому формує відповідну законодавчу базу, яка сприяє притоку капіталу, заробленого громадянами, що виїхали за кордон, а також поверненню самих громадян, з можливістю максимально ефективного та вигідного використання і заробленого капіталу, і набутих умінь, і нових ідей. Така політика уряду визначає позитивний характер міграції.

На сучасному етапі на міграційні процеси впливають основні виміри постіндустріального (інформаційного) суспільства, що виражається, в першу чергу, в концентрації трудових ресурсів у сфері обслуговування та у фемінізації міграції. Також для сучасної міграції характерним є певний «елітарний вимір», тобто, тенденція до «перекачування» висококваліфікованих кадрів, інтелектуальної еліти, наукових працівників і навіть талановитої молоді. Інтелектуальну міграцію можна розглядати як позитивне явище, яке дає можливість індивіду самореалізуватися та самовдосконалюватися у найбільш комфортних для нього умовах. У цьому сенсі міграція висококваліфікованих робітників виступає елементом глобалізації, в межах якої виникають

корпорації, що об'єднують кілька держав в «особі» провідних науково-виробничих центрів. В той же час держава, котра дає освіту своїм громадянам, але не здатна при цьому утримати інтелектуальну еліту, врешті-решт програє і матеріально, і в інтелектуальному плані. Цей пункт багато в чому стосується України, хоча (в якості виключення) маємо й приклади застосування «азійського» досвіду втілення в життя набутих за кордоном навичок та корисних ідей [10].

Цілком вірогідно, що міграційні потоки, сформовані у другій половині XX століття, продовжать свій розвиток і в нинішньому столітті. Однак XXI століття приносить нові складнощі та породжує нові виклики. По-перше, ринок праці розвинених країн хоча й потребує зовнішнього «підживлення» людськими ресурсами, однак він не є невичерпним, а значить, не може забезпечити усіх бажаних робочими місцями та соціальними гарантіями. Окрім того, успішна адаптація та інтеграція мігрантів є можливою за умови відносно невеликої їх кількості (іноземці нібито «розчиняються» у суспільстві, яке їх приймає, і проблем у культурній взаємодії не виникає). Однак з часом мігранти облаштовують свої громади, створюючи певний культурно- та релігійно-усоблений світ, певний соціокультурний анклав, з консервацією національно-культурних традицій, звичаїв, обрядів, що, у свою чергу, серйозно гальмує інтеграційні процеси, котрі каталізуються міжкультурними протиріччями «місцевих» і «приїжджих». Це, у свою чергу, породжує маргіналізацію мігрантів та соціальне протистояння, що нерідко закінчується інцидентами з елементами насильства.

Таким чином, основні інституційні та структурні наслідки сучасних форм глобальних міграцій є такими: 1) потік нелегальних мігрантів унаочнює, що більшість націй-держав не в змозі самостійно захистити власні кордони; 2) розширюючи контроль за своїми кордонами, ці держави все одно не в змозі стримати потоки нелегальних мігрантів [11]; 3) збільшення елементів міжнародного контролю та координації етнополітичної політики стосовно мігрантів демонструє визнання змін у самому характері самоврядування та суверенітету сучасної держави, а також необхідності міжнародного співробітництва у цій сфері; 4) міграції змінили вектор

політичного вибору у відповідності до інтересів держав, а також баланс пільг та витрат на таку політику [2, с. 378].

Таким чином, розгляд міграційних процесів у дослідницькому полі етнофілософії дає можливість вивчати не лише особливості виникнення нових етнічних груп та формування сучасних націй, але й специфіку найважливіших «інструментів» урегулювання етнополітичної політики держави, консолідації поліетнічного суспільства, інтеграції міноритарних етномовних груп у приймаючий соціум. А це, у свою чергу, сприятиме розробці збалансованої комплексної концепції міграційної політики України.

1. *Бауман З.* Индивидуализированное общество / З. Бауман / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Изд-во «Логос», 2002. – 390 с. 2. *Гелд Д., Макрю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж.* Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / Д. Гелд, Е. Макрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон / Пер. з англ. Переднє слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003. – 420 с. 3. *Иноземцев В.* Иммиграция: новая проблема нового столетия. Методологические аспекты / В. Иноземцев // Социс. – 2003. – № 6. – С. 29–38. 4. *Козловець М.* Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія / М. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с. 5. *Маслихин А. В., Гаврилов Н. Н.* Этнофилософия марийского народа / А. В. Маслихин, Н. Н. Гаврилов. – Саарбрюккен: Palmarium Academic Publishing, 2013. – 196 с. 6. *Наука. Философия. Общество. Материалы V Российского философского конгресса.* – Новосибирск: Параллель, 2009. – Т. II. – 544 с. 7. *Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. Горбатенко; За ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка.* – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 440 с. 8. *Преображенская Н. М.* Философские аспекты миграционных процессов / Н. М. Преображенская // Вестник Московского университета. Сер. 7: Философия. – 2004. – № 5. – С. 76–90. 9. *Шульга М.* Міграція як форма розширення ареалу життя особистості / М. Шульга // Соціальний ареал життя особистості. – К.: Інститут соціології НАН України, 2005. – С. 181–195. 10. *Parusinski J.* Reverse brain drain: Ukraine beckons / J. Parusinski // GlobalPost. America's World News Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/121220/ukraine-reverse-brain-drain>. 11. *Top 10 of 2014 – Issue #3: Border Controls under Challenge: A New Chapter Opens* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.migrationpolicy.org/article/top-10-2014-issue-3-border-controls-under-challenge-new-chapter-opens>.

УДК: 1(091)(477)

Володимир Співак

Рецепція освіти української людини епохи бароко у проповідях Антонія Радивилівського

У статті розглядається погляд українського проповідника XVII ст. Антонія Радивилівського на освіту й освіченість, з погляду її корисності чи шкідливості для загального та особистого блага, а також спасіння душі християнина. Робиться висновок про те, що український церковний мислитель визнавав освіту корисною для людини або навпаки – шкідливою для спасіння та оточення – залежно від її застосування на благо, чи на лихо.

Ключові слова: Антоній Радивилівський, проповіді, освіта, історія філософії, українська філософія, морально-етична думка, українське проповідництво, українське бароко.

Volodymyr Spivak

Reception of Education by Ukrainian People of the Baroque Age in the Sermons of Antony Radyvilovskyj

In clause the sight of the Ukrainian preacher of XVII century Antony Radyvilovskyj on education is considered from the point of view of its utility or harm for the common or personal blessing, and as rescue souls of the Christian. It is concluded, that this Ukrainian thinker admitted education as useful to a person or, on the contrary harmful for him and his spiritual saving depending on its use for good or malicious aims.

Keywords: Antony Radyvilovskyj, the sermon, education, a history of philosophy, the Ukrainian philosophy, a moral – ethical idea, the Ukrainian sermon, the Ukrainian baroque.